

Agata Woźniak-Krakowian

Instytut Filozofii, Socjologii i Psychologii, AJD w Częstochowie

Beata Zajęcka

Zakład Pedagogiki Opiekuńczej i Resocjalizacyjnej, AJD w Częstochowie

Współczesne subkultury młodzieżowe. Próba analizy zjawiska

Wprowadzenie

Współczesną młodzież różnie się nazywa: pokolenie X,Y, JPII, B-16, frugo, kupione lub sprzedane generacje. Skąd pojawiły się te nazwy? W zmieniających się czasach przeobrażeniom ulegają generacje coraz to dziwniej nazywane. Na początku lat 90. mieliśmy określenie pokolenie X, pod koniec tej dekady pojawiło się pokolenie Y, frugo, grunge, dzieci Matrixa, czy *bohemian bourgeois* zwane Bobo. Takimi bowiem określeniami nazywano pokolenie bezproblemowej, kolorowej konsumpcji agresywnej, jak reklama soku Frugo, będącego znakiem firmowym tej zbiorowości. Jest to efekt chaosu politycznego, braku jedności aksjologicznych, transformacji ustrojowej, a więc anomii społecznej, ale i redundancji informacyjnej wszechobecnych mediów.

Sukces komercyjny, kariera, efektywna praca kojarzyły się z formami kompromisu wobec zastanego świata. Na początku lat 90. wydawało się, że właśnie młodzież nieobciążona zaszłością historyczną, najlepiej przystosuje się do nowej rzeczywistości społecznej. Młodzieńcza wrażliwość, potrzeba samorealizacji i sukcesu miały być dobrą prognozą. Jednak badania socjologiczne z końca lat 90., pokazały, jak bardzo zróżnicowana jest to zbiorowość. Z jednej strony – buntownicy, anarchiści, z drugiej – skrajni konformiści, ale najliczniejsza grupa to przywiązani do tradycyjnych wartości, z dużą dozą lęków przed realiami życia społecznego. Nie ma międzypokoleniowej przepaści. Nie ma objawów wyraźnej rewolty młodych przeciwko starszym. Pojawiło się zjawisko dziedziczenia biedy, przynależności do elity i niespotykanej eskalacji różnorodnych uzależnień, zarówno biochemicznych, jak i psychicznych.

Artykuł jest subiektywną i, niewątpliwie, niepełną próbą zdiagnozowania zjawisk subkulturowych, dotyczących polskiej młodzieży w okresie przemian społeczno-gospodar-

czych. Wyraża naszą refleksję i stanowi próbę syntezy tych zjawisk. Sporządzając ten tekst korzystaliśmy ze zróżnicowanych źródeł informacji, metod i technik badawczych. Odwoływało się do własnych doświadczeń dotyczących zjawisk społecznych notowanych na terenie szkoły, w obrębie rodziny i grup rówieśniczych, oraz badań prowadzonych w ramach seminarium magisterskiego. Dokonałyśmy reinterpretacji cudzych badań nad negatywnymi konsekwencjami transformacji ustrojowej. Wykorzystałyśmy dokumentację i analizę literatury przedmiotu zawartą w publikacjach profesjonalnych, regionalnych i lokalnych doniesieniach prasowych, periodykach i wydawnictwach odnoszących się do zagadnień współczesnej młodzieży.

Na gruncie polskim zjawiska kultowe, związane ze stylem życia, jak pokolenie X, yuppie, fruppies – sfrustrowani zawodowcy walką o prestiż, yiffies – wyzwoleni egoiści i inne ich proveniencje nie stały się zjawiskiem powszechnym. Cechą wspólną dla szeroko rozumianego pokolenia transformacji jest wymuszony przez realia stosunek do pieniądza. Młodzież ta chce *mieć*, bez względu na pochodzenie i status społeczny. Powoduje to marginalizację grup etosowych, które istnieją, ale są zdominowane przez ludzi starszych od nastolatków. Młodzież zdaje sobie sprawę, że aby mieć – musi być kimś, traktując wiedzę jako przepustkę do kariery i pieniędzy. Młodzi ludzie, używając określenia Margaret Mead, stali się rodzicami dla swych rodziców, ponieważ lepiej znają się na komputerach, wiedzą jak posługiwać się Internetem, lepiej zarabiają, mają większe szanse na lepszą i ciekawszą pracę. Odpowiada to modelowi kultury prefiguratywnej, a relacje między rodzicami i dziećmi są charakterystyczne dla tych zbiorowości, które znalazły się w nowym otoczeniu cywilizacyjnym (Mead, 1978). Jednak nie wszyscy powielają ten model. Większość mieści się w strefie, która nie ma szans ani na karierę, ani pracę w modnej profesji, doświadczanie takiej radości życia, jaką oglądają w reklamach; dominuje u nich chęć posiadania i konsumowania. Biedniejsi szukają sposobów zdobycia pieniędzy, bogaci władzy i kariery. Jedyną cechą wspólną tej zróżnicowanej zbiorowości jest wolność (decyzji, wyboru). To ludzie dorastający w świecie chaosu, pomieszanych i niejasnych pojęć, zagubieni w swej wolności, bowiem nie umieją sprecyzować co jest dobre a co złe. Publikatory prasowe posługują się określeniami pokolenie bez celu, bez buntu, ale jest to obraz nieprawdziwy, wykreowany przez media. W reklamie soku Frugo są agresywnymi, przebojowymi, lepiej i więcej wiedzą, potrafią zanegować, zniszczyć pokolenie swoich rodziców. Zdaniem H. Świdy-Ziemby, *Są bezwzględni bezwzględnością człowieka, który idzie przez życie ignorując czy też nie dostrzegając pewnych rzeczy* (Świda-Ziemba, 1999, s. 8).

Wśród młodzieży, a nawet i u dzieci, występuje zjawisko pogoni za konsumowaniem jak największej ilości przedmiotów, zaś satysfakcja z ich posiadania trwa absurdalnie krótko. Standard rzeczy, w które wyposaża się dzieci jest bardzo zróżnicowany i zależy od środowiska, dochodów, zwyczajów i obyczajów lokalnych. Jednak w zdecydowanej większości rodziny – pomijając skrajnie patologiczne przypadki zaniedbania – starają się, by nie dopuścić do upokorzenia, jakim byłoby dla dziecka odstawanie od rówieśniczej normy wyglądu i posiadania. Z kolei tempo zmian upodobań młodzieżowych postępuje tak szybko, jak nienaturalna jest koncentracja na tym, by być *cool* (być na czasie, mieć, robić i wyglądać jak inni). Potwierdzają to badania zamawiane przez Politykę (1999), dotyczące obrazu głównego nurtu młodzieży (*main streamu*, 1999). Młodzież chce się bawić we własnym gronie, bowiem rówieśnicy stają się najważniejszą grupą odniesienia, która zapewnia poczucie bezpieczeństwa. Zabawa w grupie ma jednolitą, określoną formę, narzuca upodobania, gusta i potrzeby młodzieży.

Pojęcie subkultury

Subkultury młodzieżowe czy nieformalne grupy młodzieżowe, kontrkulturowe to nieusuwalny atrybut naszej rzeczywistości społecznej. To element charakterystyczny dla XX i XXI wieku. Na jego powstanie miały wpływ przeobrażenia ustrojowe, zmiany społeczne, polityczne, kulturowe, rozwój techniki i mass mediów. Termin subkultura jest różnie definiowany i kojarzony z takimi terminami, jak: patologia społeczna, nieprzystosowanie, maladaptacja, dewiacja społeczna, a osoby tworzące subkulturę nazywano desydentami, heretykami, outsiderami, wyrzutkami, dewiantami itp. Dlatego pojęcie to znajduje się w obszarze zainteresowań socjologów, psychologów, antropologów kultury, kryminologów, pedagogów i mass mediów.

Termin subkultura oznacza:

- to, co gorsze, niższe, agresywne, prymitywne, zagrażające porządkowi społecznemu, (zachowania skinheadów, bijatyki na stadionach, wzajemne walki plemienne pseudokibiców, narkomani, alkoholicy, przestępcy – gangi młodzieżowe), spatologizowane, pozostające w konflikcie z prawem (kryminologia) (Dyoniziak, 1965),
- wyodrębniony wedle różnych kryteriów element systemu społecznego (grupy etniczne, religijne, zawodowe, środowiskowe), uczniów, harcerzy, Murzynów, zielonoświątkowców, maklerów giełdowych, pracowników PR czy reklamy, jako segment kultury nie podlegający wartościowaniu, bez wskazywania na specyficzne cechy danej grupy (socjologia) (Siemaszko, 1993),
- niekonwencjonalny sposób uczestnictwa w kulturze, kontrkulturę rozumianą jako zjawisko kontestacji zastanej kultury przez zbuntowaną młodzież; konflikt między młodzieżą a starszym pokoleniem wobec utrwalonych społecznie zwyczajów. Dotyczy to również ruchów religijnych i parareligijnych, jak: buddyści, zen, krysznańci, jeżusowcy. Pojawiły się one jako integralny składnik ruchów kontrkulturowych a potem kultury alternatywnej (antropologia kulturowa) (Jawłowska, 1975),
- trzeci obieg kultury, kulturę specyficzną, młodzieżową, która uwzględnia względnie autonomiczny podsystem kultury oficjalnej (Fatyga, 1997),
- antycywilizacyjny bunt i kontestację. Przejaw odwetu wobec cywilizacji (zwłaszcza technicznej), odwoływanie się do plemiennej więzi, cechującej się spójnością wewnętrzną i agresją wobec innych – obcych (Kawula, 1998).

Zdaniem Aldony Jawłowskiej, kontrkultura – to efekt spontanicznego odrzucenia tego, co w kulturze zastanej dominującej, utrwalone i uznane przez odrzucających za niegodne kulturowania (Jawłowska, 1975). Pojęcie subkultury obejmuje także grupy przestępcze, dewiacyjne, ruchy społeczne, a nawet izolowane z całości systemu społecznego środowiska, połączone choćby jedną doniosłą cechą łączącą te, jakże zróżnicowane, środowiska, grupy społeczne i sposoby uczestnictwa w kulturze. **CECHĄ TĄ JEST NEGATYWNY STOSUNEK DO KULTURY DOMINUJĄCEJ.**

Zdaniem Mirosława Pęczaka (1992), subkultura to względnie spójna grupa społeczna pozostająca na marginesie dominujących w danym systemie tendencji życia społecznego, wyrażająca swą odrębność poprzez zanegowanie lub podważanie utrwalonych i powszechnie akceptowanych wzorów kultury (Pęczak, 1992). Z kolei Przemysław Piotrowski uważa, że subkultury odznaczają się odrębnością od dominującej kultury społeczeństwa w zakresie pewnych wartości i norm postępowania (Piotrowski, 2003). Jeśli subkulturowe wartości i normy są sprzeczne z tymi, które są charakterystyczne dla kultury domi-

nującej, wówczas – zdaniem A. Siemaszki – mówimy o subkulturach dewiacyjnych (Siemaszko, 1993).

Termin **subkultura** jest w literaturze używany zamiennie z określeniem **podkultura**. Może być stosowany w różnych znaczeniach, takich jak:

- określenie pewnych tendencji uniwersalnych, występujących w każdej globalnej kulturze społeczeństw,
- definiowanie normatywnych systemów wartości dla grupy społecznej, mniejszej od społeczeństwa,
- charakteryzowanie odrębności życia grup odbiegających swym postępowaniem od ogólnie przyjętych norm społecznych (Ułasiuk, 1993, s. 8).

Według R. Dyoniziaka, grupy nieformalne można określić mianem podkultur, gdy „wiele jednostek ma podobne problemy i gdy na gruncie wspólnych zainteresowań i dążeń powstają dość trwałe więzi między rówieśnikami, którzy tworzą im tylko odpowiadające normy, wartości i wzory” (Dyoniziak, 1965, s. 11).

Pojęcie subkultury wyjaśnia M. Pęczak, stosując je zamiennie z terminem podkultura. Subkultura to zespół symbolicznych i aksjologicznych odniesień określających odrębność danej grupy względem innych grup społecznych. Położenie grupy w relacji do władzy, autorytetów, jej status i poczucie własnej tożsamości (np.: etnicznej), prowadzą do wyłonienia się subkultury, której zasadniczą funkcją jest zapewnienie bezpieczeństwa i spójności grupy oraz wypracowanie układu znaczeń, pozwalającego członkom takiej grupy tolerować wymogi sytuacji, w jakiej się znajdują. W ramach subkultury kształtują się wzory zachowań i wyglądu jej uczestników, charakterystyczny język (gwara), system wartości. Przynależność do danego środowiska nie prowadzi na ogół do dystansowania się wobec reszty społeczeństwa i dominujących wzorów w kulturze. Dystans bywa natomiast ideologicznym atrybutem grup o niejasnym statusie, zorganizowanych lub lokujących się na obrzeżach głównych nurtów życia społecznego, np.: mniejszości etnicznych, mniejszości seksualnych, w pewnych przypadkach mniejszości religijnych (zwłaszcza sekt i ruchów kultowych). Dotyka także bohemy artystycznej oraz środowiska patologiczne (alkoholików, włóczęgów, narkomanów, bezdomnych, przestępców). Elementy subkultury funkcjonują w życiu zamkniętych społeczności (więźniowie, młodzież w zakładach poprawczych, skoszarowani żołnierze). Skala subkulturowej wyrazistości takich grup jest zróżnicowana, podobnie jak skłonność do manifestowania grupowej więzi i tożsamości, np.: wspólnoty etniczne i religijne, niezależnie od tego, jak dalece odbiegają od norm akceptowanych przez większość społeczeństwa, podporządkowują się obowiązującym w nich etosom, podczas gdy środowiska patologiczne określa niemal wyłącznie postawa odrzucenia i zagubienia w świecie wartości. Pojęcie subkultury odnoszono najczęściej do zjawisk składających się na kulturę młodzieżową, przede wszystkim dlatego, że prócz elementów podległych kontroli systemu społecznego oraz regulowanych przez odpowiednie instytucje, o jej specyfice decydowała cecha spontaniczności i opozycyjności do „kultury dorosłych”, czyli dominującej.

Fazy kultury młodzieżowej

Ze względu na dynamikę i spontaniczność kultury młodzieżowej za Piotrowskim, wyróżniamy trzy fazy kultury młodzieżowej (Piotrowski, 2003):

I – okres subkultury młodzieżowej – cechuje chęć odróżnienia się od reszty społeczeństwa poprzez ubiór, styl spędzania wolnego czasu, język itp. Stąd tak ważny na tym etapie jest język, określone słownictwo i sposoby porozumiewania się członków, wpływające na specyfikę subkultury, kształt, bowiem swoista terminologia owiana jest tajemnicą i zmniejsza możliwość kontroli społecznej tej grupy przez innych, np. hip-hop czy techno stworzyły własny język. Niektóre subkultury używają gwary młodzieżowej zamiast swobodnego języka (np. techno wykorzystuje gwary młodzieżową). Wzorce tych zachowań mieszczą się w ramach obowiązujących standardów zachowań społecznie akceptowanych i nie wywołują protestów kontroli społecznej.

II – okres kontrkultury – związany jest z silnym poczuciem odrębności pokoleniowej i kulturowej. Jest to aktywny protest przeciwko zasadom, wartościom powszechnie akceptowanym, który warunkuje powstanie światopoglądu kontestacyjnego, zaspokajanie potrzeb duchowych, zwłaszcza potrzeby samorealizacji. Cechuje go swoista tonacja uczuciowo-emocjonalna, będąca wskaźnikiem wyrażania myśli, uczuć, przeżyć, postaw wobec zastanej rzeczywistości w postaci utworów muzycznych, poezji, prozy (Sołtysiak, 1993). Czego przykładem są Parada Wolności, Techno Love Parade, taniec break dance, graffiti, hip-hop.

III – okres kultury alternatywnej – cechuje totalna krytyka zastanego świata i zastępowanie go poprzez kreowanie własnych wzorców i zachowań pożądaných. Dlatego w tym okresie dominują różnorodne formy zachowań, będące wskaźnikiem określającym daną subkulturę i jej system wartości. Należą do nich: redagowanie niezależnych wydawnictw (FANZIMY), organizowanie happeningów (np. Pomarańczowej Alternatywy), angażowanie się w programy na rzecz rozwoju duchowego (MANIFA), przynależność do ruchów ekologicznych czy ruchów walczących o prawa mniejszości (RUCHY GEJOWSKIE I LESBIJSKIE np. Lambda) itp.

Realizacja wartości pożądaných w danej subkulturze za M. Jędrzejewskim (2002) to: **tolerancja** – walka o nią często występowała w systemach totalitarnych (tolerancja światopoglądowa, religijna, emocjonalna), **wyobraźnia** – pogłębia i weryfikuje zdobywaną wiedzę poprzez odwoływanie się do własnych doświadczeń i uczuć, **podmiotowość** – osiągana w danej grupie subkulturowej, **alternatywny styl życia** – wybieranie własnego stylu i obszaru spontanicznej ekspresji (w postmodernizmie jest to bardzo trudne), poprzez symbole (np. pacyfistka, czyli kurza stopka u antyglobalistów czy pentagram u satanistów), **równość** – przynależność do grup stanowi zastępczą formę równego traktowania, młodzież chce by traktować ją jak dorosłych, **wolność** – dla niej młodzież gotowi są na zerwanie wszelkich więzów i zależności od kogoś lub czegoś, nieuznawanie autorytetów, władzy, którą trzeba respektować i jej się podporządkować (Jędrzejewski, 2002). Dzięki tym elementom młodzież zyskuje odrębność, autentyczność, własną tożsamość. Niektóre z nich wchodzi do dorobku kultury powszechnej, jak: muzyka, teksty piosenek, wiersze itp.

Większość nastolatków wstępuje do subkultur ze względu na jej zewnętrzne atrybuty. Cechy wewnętrzne subkultury ujawniają się zazwyczaj w późniejszym etapie. Uczestnictwo w określonej subkulturze „zmusza” jej przedstawicieli do aktywności, do eksponowania swojej odrębności poprzez ubiór, muzykę czy słownictwo. Przyjęte w trakcie uczest-

nictwa w danej subkulturze idee, potrzeby czy oczekiwania oddziałują na rozwój konkretnej osoby. Są one albo zinternalizowane, albo odrzucone, ale zawsze w jakimś stopniu wywierają wpływ na dalsze życie.

Kultura młodzieżowa ukształtowana po II wojnie światowej zasymilowała aktywność młodych ludzi, dla których ważniejsze i bardziej dostępne od świata instytucji okazywały się nieformalne grupy rówieśnicze, w tym także znane już w latach 30. w USA gangi młodzieżowe. Dotyczy to zwłaszcza młodzieży z grup usytuowanych na niskich szczeblach hierarchii społecznej, nie znajdującej dla siebie szans awansu i kariery, a zarazem odrzucającej perspektywę powielania biografii rodziców. Rozwój kultury młodzieżowej z takimi jej przejawami, jak muzyka rockowa, moda młodzieżowa, nowy typ niepokornego idola, spowodował powstanie nowych subkultur. W końcu lat 40. w USA pojawili się zafascynowani kulturą murzyńską „bitnicy”, nieco później w Wielkiej Brytanii agresywni „teddy boys”, we Francji „zazon” (w Polsce „bikiniarze”). Lata 60. to czas rockersów, modsów, gangów motocyklowych, hipisów. Pod koniec tej dekady wyłoniła się w Anglii pierwsza fala skinheadów, początkowo wzorujących się na imigrantach z Antylli, potem w większości przejmujących hasła skrajnie socjalistyczne. W połowie lat 70. pojawiła się subkultura punk z towarzyszącymi jej hasłami anarchistycznymi, w Polsce również „gitowcy” oraz kibice chuligani (tzw. szalikowcy). W każdej z tych subkultur istotną cechą była manifestacja dystansu, niechęci lub pogardy do otaczającego świata. Silny podział na „swoich” i „obcych” podkreślany agresją skierowaną na zewnątrz, w tym także wobec antagonistycznych grup subkulturowych. Dynamiczny rozwój podkultur młodzieżowych był spowodowany tym, że z reguły stawały się one materiałem dla kultury popularnej, upowszechniającej ich wzory za pośrednictwem środowiska masowego przekazu. Kultura popularna przeznaczona dla młodzieży wykorzystuje stylistyczną barwność i różnorodność subkultury, niekiedy zaś sama kreuje nowe style, które stają się cechą subkultury, np.: styl grunge. Subkultury młodzieżowe straciły swój pierwotnie lokalny charakter, natomiast głównym nośnikiem ich „ideologii” stała się muzyka rockowa, niektóre środowiska subkulturowe, np.: skupione wokół ruchu punk, straight edge czy muzyki rap, tworzą alternatywne obiegi komunikacji (niskonakładowe gazetki, grafiki, alarmowe koncerty). Istnieje związek rozwoju subkultur z załamywaniem się tradycyjnych modeli wychowania i socjalizacji. Apogeum rozwoju subkultur przypadło na Zachodzie na lata 60., w Polsce zaś i w innych krajach środkowo-wschodniej Europy na lata 80.; w obu przypadkach w sytuacji kryzysu dominującego systemu. W efekcie subkultura stała się polem ekspresji nie tylko grup marginalnych i dewiacyjnych, lecz także uwzględnia twarde i innowacyjne. Zjawisko subkultury, choć sytuuje się w opozycji do dominujących form kultury, nie zawiera w sobie wyłącznie aspektów negatywnych, zarówno jeśli chodzi o mechanizm przystosowania społecznego, jak i sposób oraz jakość uczestniczenia w kulturze. Żywiłowy bunt i skłonność do izolacji występują często w obrębie subkultury z postawami poszukującymi. Są jednocześnie nie tyle powodem, ile wyrazem dokonującej się zmiany w kulturze, podobnie jak w sytuacji stabilnej mogą być wyrazem wewnętrznego zróżnicowania i wariantowości wzoru kultury. Subkultura nie jest zdolna zastąpić form dominujących, choć może je modyfikować, np.: kulturę artystyczną, poprzez wpływ na ruchy awangardowe lub na popularną kulturę młodzieżową” (Pęczak, 2002).

Cechy subkultur

Od zawsze młodzi ludzie negowali zastany porządek świata, obowiązujące normy, wartości, sposoby postępowania dorosłych czy moźnych tego świata, tworząc własne grupy o charakterze subkulturowym. Młodzież wchodzi w zróżnicowane grupy społeczne z różnych przyczyn.

Ponieważ jest to naturalna potrzeba i cecha życia grupowego (jest to droga socjalizacji grupowej tkwiącej w środowisku zinstytucjonalizowanym). Daje to młodzieży różnorodne korzyści, takie jak:

- możliwości rozładowania napięć psychicznych i frustracji wynikających z braku zaspokojenia potrzeb psychicznych (bezpieczeństwa, akceptacji, zrozumienia przez najbliższe otoczenie, trudności życiowych, jakie młody człowiek napotyka na swej drodze (maladiustacja),

- znalezienie własnego miejsca, pozycji społecznej, znaczenia w grupie,

- możliwości autorealizacji własnych wizji świata i modyfikacji świata (Sołtysiak, 1995),

- redukcja poczucia alienacji, bezsilności bezradności, bezsensu, anomii, izolacji. W grupie podobnych sobie osób jednostka znajduje możliwość zaspokojenia ważnych dla niej potrzeb psychicznych i społecznych (Kmiećnik-Baran, 1995).

Młodzież chce się wyróżniać – stąd cechą jest zespół takich uznawanych przez młodzież wzorów zachowań i kultury, który odróżnia daną grupę w społeczeństwie globalnym lub lokalnym. Stąd też zachowania odwetowe wobec innych, obcych i ekscesy, będące efektem buntu i kontestacji, czego przejawem jest bezradność i manifestacja agresji – syndrom pierwszego pokolenia – związana z poczuciem rozładowania stresu wynikającego ze zmian transformacyjnych.

Innym, równie istotnym, powodem są założenia ideologiczne, światopoglądowe, związane z kontestacją rozumianą jako odmowa uczestnictwa w zastanej rzeczywistości społecznej, protest przeciw obowiązującym normom i wartościom (Jawłowska, 1975). Kontestacja młodzieżowa ma, według T. Palecznego:

- wymiar psychologiczny (postawa wobec siebie i zastanego świata, świadomość),

- wymiar społeczny to grupowy program naprawy świata, obejmujący takie zjawiska, jak: deinstytucjonalizację kultury, dealienację jednostek i grup, indywidualizację potrzeb i sposobów ich zaspokajania reorientację wartości i norm, reinterpretację ról społecznych i ich wymogów, humanizację stosunków międzyludzkich (Paleczny, 1997).

Odmowa uczestnictwa w zastanej kulturze daje młodzieży poczucie własnej tożsamości. Przynależność do subkultury wyraża stosunek do oficjalnej, dominującej kultury, reprezentowanej przez instytucje (media, system edukacyjny), stosunek do kultury rodziców, stosunek do innych grup subkulturowych. Cechami wyróżniającymi subkultury są obyczajowość, image i aktywność twórcza. Obyczajowość wyraża sposób bycia i życia w danej grupie (hipisi, narkomani, ruchy religijne i parareligijne – rastafarianie, kriszności, buddyści itp.). Image to wykreowany wizerunek związany z długością włosów czy kolorem stroju – staje się rozpoznawalny wszędzie. Stąd młodzi ludzie są traktowani jako ważny segment rynku mass mediów (audycje, stacje radiowe, telewizyjne niszowe i powszechne, przemysł odzieżowy związany z kreowaniem określonej stylizacji (dzieci kwiaty, punki, grunge, glany, spodnie bojówki itp.), związanej z modą, przemysł rozrywkowy (hip-hop, techno, metalowcy, rockmeni, reagee, disco, disco-polo itp.), telekomunikacyjny

(heyah, swojaki itp.), związany z dyktatem zachowań. Natomiast aktywność twórcza to ekspresja twórcza, czas wolny, nauka, twórczość plastyczna (graficy) i muzyczna (np. metalowcy, hip-hopowcy, technomaniacy itp.), sportowa (skejci), możliwości jakie dają współczesne technologie (hakerzy) itp.

Rozwój kultury młodzieżowej jest efektem złożonych przemian rozwojowych, zachodzących u adolescentów, procesów społeczno-ekonomicznych i zmian cywilizacyjnych.

Charakterystyczne cechy dla podkultur młodzieżowych to:

1. Specyficzny język, który nie stanowi tylko systemu przekazywania informacji, lecz wyraża także wzory kultury. Język młodzieżowej subkultury ma bardziej rozbudowaną sferę, którą można potraktować jako pewien „kod zastrzeżony” (Matuszewicz, 1975). Według tej koncepcji, język zawiera dwa kody: jeden kod, wypracowany, na który składają się normy gramatyczne, klasyczne słownictwo oraz kod zastrzeżony dla określonej grupy, wprowadzający pewne bariery porozumiewawcze sprawiając, że członkowie innych podkultur mają trudność w rozumieniu osób posługujących się tym kodem. Podkreśla to odrębność określonych grup i w pewien sposób stanowi wyraz honoru ich członków. E. Dupreel podaje, że funkcja honoru polega między innymi na uzyskaniu dodatniego kontrastu z innymi grupami (Dupreel, 1969).

2. Swoista tonacja uczuciowo-emocjonalna jako wskaźnik subkultury ujawnia się najczęściej w popularności niektórych piosenek i innych form współczesnej twórczości artystycznej. E. Fisher twierdzi, iż w tych nieskrępowanych formach twórczości i możliwościach improwizacji występuje pewien wyraz tendencji do aprobaty braku norm, ściśle określający postępowanie jednostki. Bez względu na ocenę wartości artystycznej tych form improwizacji, trzeba przyznać, że stanowią one reakcję na starsze i utrwalone środki artystycznego wyrazu (Fisher, 1967). Treść piosenek często wyraża uznane przez członków kulturowej grupy normy i wartości, które jako czynniki ukierunkowujące aktywność pełnią w niej funkcję ideologiczną.

3. Specyficzne formy zachowania. Uwagi dotyczące specyficznych form zachowania odnoszą się głównie do podkultur dewiacyjnie negatywnych. Poprzez analizę zachowań można określić właściwości podkultury dewiacyjnej, a już szczególnie tej o charakterze ujemnym. Formy zachowania występują w ścisłym związku z:

- impulsywnością, nieodpowiedzialnością, postawą „anty” w stosunku do dorosłych,
- konfliktem celów, konfliktem norm, ról społecznych,
- układem przewodzenia w grupie,
- potrzebami integracyjnymi,
- potrzebami eliminowania czynników dezintegrujących grupę (Bielicki, 1980).

4. Specyficzny system wartości jest czynnikiem stymulującym aktywność człowieka. Według C. Matuszewicza „najistotniejszą sferą subkultury jest (...) sfera wartości” (Matuszewicz, 1975). Stwierdzenie w subkulturach określonych skal wartościowania jako procesu polegającego na ocenianiu tego, co jest ważniejsze sugeruje istnienie hierarchii wartości innej dla każdej z grup.

5. Specyficzne przedmioty i wzory osobowe, będące obiektem kultu i czci. W wielu grupach zauważalna jest również tendencja do odrębności w wyglądzie zewnętrznym, tzn. „sposobie ubierania, odmiennym makijażu, czy odmiennych często udziwnionych fryzur lub goleniu głów” (Jawłowska, 1975). Charakterystyczne dodatki symbolizują przynależność do określonej Podkultury, spełniają rolę „bizuterii” (Kurowski, 1985).

Istnieje wiele przyczyn przynależności do subkultur:

- możliwość redukcji napięć psychicznych i frustracji często związanych z brakiem akceptacji, zrozumienia przez otoczenie, z brakiem poczucia bezpieczeństwa;
- daje możliwość znalezienia sobie miejsca i pozycji społecznej jednostki;
- przejaw autorealizacji w różnych dziedzinach życia wraz z wizjami i próbami modyfikacji świata, ustalonego porządku (Riesman, 1971);
- zaburzenia więzi emocjonalnych między jednostką a członkami jej rodziny;
- brak, bądź nieprawidłowa kontrola działań i poczynań dorastającej jednostki w różnych sytuacjach jej życia;
- występowanie zjawisk patologicznych w rodzinie i negatywnych wzorców zachowań, skłaniających dorastającą jednostkę do ich naśladowania i poszukiwania otoczenia ułatwiającego demonstrację takich form zachowań;
- utrudnione kontakty społeczne dorastającej jednostki w środowisku rówieśniczo-koleżeńskim, odtrącenie jej z różnych przyczyn, wyśmiewanie;
- formy spędzania wolnego czasu przez jednostkę;
- bliskie spotkania z osobami należącymi do podkultur, ich atrakcyjność (Sołtysiak, 1995).

W ostatnim trzydziestoleciu, dzięki dokonującym się przeobrażeniom ekonomiczno-społecznym i politycznym na świecie i w kraju, nastąpił niebywały rozwój podkultur (Szymańczak, 1984).

Przyczynami uczestnictwa w podkulturach młodzieży w powiązaniu z przemianami na świecie są:

- wydarzenia polityczne, które powodują, że wartość przeciętnego człowieka schodzi na dalszy plan;
- traktowanie młodych ludzi marginalnie, bądź zupełne niedostrzeżenie ich problemów;
- próby zniesienia dotychczasowego porządku i zmiana własnej codzienności
- wykorzystywanie młodego pokolenia przez dorosłych do realizacji własnych celów;
- rozstrzyganie spraw młodzieży bez jej bezpośredniego udziału;
- kryzys dotychczasowego systemu wartości oraz rozbieżność między preferowanymi przez społeczeństwo normami i wartościami, a ich stosowaniem przez poszczególnych jego członków;
- kryzys społeczno-ekonomiczny i polityczny, który jest źródłem destabilizacji życia społecznego (Muller, 1985).

Czynniki te mają ogromny wpływ na zagubienie młodzieży, jej alienację w rzeczywistości społecznej, potęgują utrudnienia adaptacyjne i uniemożliwiają zaspokajanie potrzeb w różnych komponentach środowiska.

Pewna część młodzieży, jak stwierdza M. Kalinowski, nie utożsamia się z dorosłymi, z narodem ani z państwem, a oparcia szuka przede wszystkim w sobie (Kalinowski, 1990).

Współcześnie większość istniejących w Polsce subkultur została zaadaptowana ze Stanów Zjednoczonych oraz z krajów Europy Zachodniej. Nie są to dokładne odzwierciedlenia owych podkultur, są dostosowane do aktualnych warunków nowej rzeczywistości społecznej. Wyłoniło się dzięki temu wiele odłamów, nowe nazwy, a także nowe charakterystyczne cechy podkultur. Najbardziej liczą się w Polsce punkowcy i skini, którzy od lat toczą ze sobą walkę o pierwszeństwo wśród grup młodzieżowych. Najwięcej z nich można spotkać

w dużych miastach, tj.: Warszawa, Wrocław, Gdańsk czy Kraków. W małych wioskach są oni wytykani palcami, ośmieszani oraz często prowokowani do bójek (Teśluk).

Typologia subkultur młodzieżowych i ich charakterystyka

W obrębie różnorodnych subkultur możemy zaobserwować wartości o znaczeniu destruktywnym, jaki i konstruktywnym, antykulturowym i kontrkulturowym. Zgodnie z tym kryterium subkultury młodzieżowe, zdaniem M. Jędrzejewskiego, można podzielić na:

- 1) **Alternatywne**, w ramach których występują:
  - subkultury religijno-terapeutyczne, stawiające sobie za główny cel indywidualne doskonalenie osobowości i podnoszenie na wyższy poziom stanu świadomości i wiedzy;
  - ekologiczno-pacyfistyczne, które upatrują w działalności na rzecz środowiska, zdrowia ludzkiego i w idei pokoju nowej jakości społecznych przeżyć i doświadczeń;
- 2) **Buntu i ucieczki** – buntu społeczno–obyczajowego. Zakładają szacunek dla indywidualności i dążenia do realizowania określonego stylu życia (np. beatnicy, hipisi, punki, popersi), jak również występują z pewnym pozytywnym programem przemian w wymiarze kulturowym, społecznym, politycznym;
  - izolacji od społeczeństwa. Odwołują się do kultu siły i podległości (np. gitowcy, rockersi, killersi, skinheadzi), łączą ich doświadczenia resocjalizacyjne (poprawczaki, więzienia), swoisty żargon oraz specyficzne formy komunikacji, tak zwane drugie życie. Grupy te można określić jako subkultury przygody i ryzyka;
- 3) **Kreacyjne**. Młodzież wybiera twórczą drogę rozwoju:
  - autokreacji artystycznej. Forma samodoskonalenia się i samorealizacji na podstawie zasady niezależności od profesjonalistów: uznanych twórców, tak zwanej elity kulturotwórczej,
  - kultury dziania się, bycia w drodze, na szlaku (imprezy, festiwale młodzieżowe, miejsca spotkań),
  - działalności happeningowej. Jest to zjawisko dowodzące potrzeby samookreślenia się wobec rzeczywistości poprzez ulotne akcje, pikiety, manifestacje, sprejowanie murów (Jędrzejewski, 1999).

Najpopularniejsze subkultury to:

- **Skinhead** (w jęz. ang. skin – skóra; head – głowa; potocznie więc skórogłowi, skini, skinersi, ostrzyżeni, łyse czaszki, łysogłowi, glanc mózgowce) – stanowią szczególnie agresywną, choć niezbyt liczną, grupę młodych ludzi. Są wrogami nie tylko punków, ale i Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy czy magazynu TV „Luz”. Niszczą wszystko, wszelkie autorytety, bawi ich to, że są znienawidzeni. Poniżają i upokarzają ludzi. W Polsce są widoczni od 1982 roku. Ostrzyżeni na łyso, ubrani w stroje robocze: podkoszulki na ramiączkach, gumowe czerwone szelki, kraciaste koszule flanelowe, toporne buty – martensy z czerwonymi sznurówkami, džinsy lub spodnie i kurtki wojskowe, szokują wyglądem. Dewizą życiową skinów jest walka o Polskę dla Polaków. Ich ulubionymi hasłami są: „Polish Power”, „Żydzi do gazu”, „White Power”. Ze szczególną agresją odnoszą się do Murzynów i Arabów (Sołtyś, 1995).

– **Punk** (w luźnym tłumaczeniu: śmieci, rzeczy wstrętne, marność, obrzydliwość, zgniłość). Subkultura ta powstała w latach 70. w Wielkiej Brytanii i w USA. Skandalizujący styl stał się podstawą zachowań punków. Podstawowe atrybuty stylu punków najwyraźniej uwidaczniają się w stroju: stara skórzana kurtka nabijana ćwiekami, ćwiekowy pas, bransoletka „pieszczotka”, spodnie podarte lub w kolorowe łaty z zamkami błyskawicznymi, ciężkie buty wojskowe – glany. Całość uzupełnia wygolona po bokach głowa, włosy ułożone w czub a’la Irokez, do tego agrałki w uszach. Ruch nie ma żadnych liderów czy oficjalnych ideologii, tworzą go małe wspólnoty. Punkowcy tańczą pogo, organizują walki. Zbiorowość przestrzega stopni wtajemniczenia i stąd podział na „zniszczonych”, „szkolonych” i „przywódców” (Wójcik, 1990). Zachowania punków bulwersują opinię publiczną, zwłaszcza ubiór, fryzura, słownictwo i wyczyny chuligańskie, m.in. w czasie występów zespołów punk rockowych. Ich walki uliczne budzą niepokój oraz głębszą refleksję społeczeństwa (Życie Warszawy, 1984, 54).

– **Anarchiści** – ruch powstał w okresie kontestacji młodzieży w latach 60. na zachodzie Europy. W Polsce pojawił się w latach 80. wraz z Ruchem Społecznej Alternatywy, Ruchem Wolność i Pokój. W 1988 roku powstała Międzynarodówka Anarchistyczna integrująca grupy anarchistów. Po 1999 roku liczebność podkultury szybko zmalała. Anarchiści uczestniczą w manifestacjach na rzecz przeciwko aborcji, przeciwko karaniu za posiadanie narkotyków, włączając się również w manifestacje polityczne i pacyficzne. Są opozycją wobec państwa jako takiego i w opozycji do jakiegokolwiek z istniejących systemów politycznych (www.irenates.webpark.pl).

– **Hipisi** – pierwsze grupy pojawiły się w USA w latach 60., wyrażając bunt przeciwko tradycyjnym amerykańskim wartościom: karierze, postępowi, profesjonalnej perfekcyjności, prestiżowi mierzonemu stanem posiadania. Hipisi głosili hasła wolnej miłości, powrotu do natury, pacyfizmu, dostępu do narkotyków, tolerancji w zakresie wyboru sposobu życia, zachowania i ubioru. W Polsce pojawili się pod koniec lat 60. Odbywały się „złoty” hipisów na Mazurach, we Wrocławiu. Od lat 80. hipisów utożsamiano z narkomanami. Ruch przetrwał w Polsce do dziś. Jego uczestnicy obecnie nazywani są „chwastami”, „pacyfistami” lub „jezusami”. Widoczni są głównie podczas koncertów muzyki rockowej. W dalszym ciągu szukają swojego miejsca w życiu, celu i sensu istnienia, buntują się – często nie wiedząc nawet przeciw czemu (Zawadzki, 2000, 3).

– **Depeszowcy** – subkultura fanów brytyjskiego zespołu rockowego „Depeche Mode”. Noszą czarne kurtki, czarne spodnie i buty na grubej podeszwie. Zarzuca im się brak odrębnej ideologii, choć sami twierdzą, że ich ideologią są teksty Martina Gore, w których odnajdują receptę na życie. Sprawiają wrażenie grupy nieagresywnej. Bardzo dbają o swoją wizualną wyrazistość, co naraża ich na ataki ze strony skinheadów i metalowców (www.irenates.webpark.pl).

– **Gitowcy**, tzw. ludzie - git, są zjawiskiem rdzennie polskim. Pojawili się w latach 70., tworząc rodzaj zamkniętego klanu, w obrębie którego preferowano styl bycia oparty na sile, kulcie przemocy i podporządkowania. Uważali siebie za awangardę powołaną do panowania. Dla podkreślenia swojej grupowej tożsamości ubierali się w ortalionowe kurtki, tzw. szwedki i zaprasowane na kant spodnie. Nosili fryzurę „na małpę”. Ważną rolę odgrywał tatuaż, zwłaszcza kropki na dłoniach, palcach oraz twarzy. Najważniejszym znakiem była kropka przy lewym oku (tzw. cyngwajs). Przywódcą był ktoś ze świata przestępczego. Posługiwali się specyficznym żargonem niezrozumiałym dla niewtajemniczonych. Niektóre elementy subkultury gitowców przetrwały u skinheadów (Pęczak, 1992).

– **Sataniści** – czciciele zła, na zachodzie – sekta, w Polsce – subkultura. Satanizm pozwala człowiekowi, który odrzucił Boga, stać się własnym bogiem. Podstawowym ceremoniałem satanistów są „czarne msze”. W Polsce funkcje rytualne przejmują koncerty zespołów metalowych, podczas których sataniści odziani są w czarne kurtki z napisem: Ave Lucifer, na szyi mają zawieszone odwrócone krzyże. W szczytowych momentach koncertu sataniści podnoszą w górę pięść z dwoma wystawionymi palcami (wskazującym i małym), jest to symbol szatana. Od pamiętnej, zorganizowanej w Jarocinie w 1986 roku, „czarnej mszy”, sataniści są symbolem dużego zagrożenia dla społeczeństwa. Mają wypracowane własne słownictwo, zaklęcia, swoje tajemne sztuki czarów, przybierają imiona diabłów. Niszczą wszelkie symbole wiary chrześcijańskiej. (Hoffman, 1991). „Każdy satanista jest pewien, że tyle jest zła na świecie, że na pewno ono zwycięży we wszystkich sferach życia” (Sołtysiak, 1995).

– **Yuppies** – (skrót od angielskiego Młodzi Miejscy Profesjoniści). Cechą stylu życia tej subkultury jest mobilność, kompetencja, swoboda w życiu erotycznym. Cenią ładne rzeczy, elegancję, dobre restauracje, muzykę klasyczną. Dbają o kondycję fizyczną. Są przeciwnikami tradycjonalizmu. To ludzie, którzy biorą „sprawy we własne ręce”. Za wszelką cenę chcą zapewnić sobie wysoki status materialny (www.irenates.webpark.pl).

– **Poppersi** – szpanerzy, stanowili wyraz marzeń młodzieży z niskich klas społecznych, o „lepszym życiu”. Popperowska ideologia to: dobry, drogi szampan, zabawa w najlepszych klubach i dyskotekach, najmodniejsze ciuchy, schludny, elegancki wygląd, staranne uczesanie. Mówili o sobie, że są ozdobą szarej rzeczywistości (Tokarski, 1997, 1–2).

– **Technomani** – nazwa tej subkultury pochodzi od techno – stylu muzycznego, opartego na monotonnym, jednostajnym, wprowadzającym w taneczny trans rytmie. Muzyka komponowana jest przez didżejów za pomocą komputera, miksera, syntezatorów, gramofonu i płyt winylowych. Oprócz fascynacji muzyką technomanów łączy zamiłowanie do tańca oraz oryginalnych strojów. Wygląd fanów techno jest manifestacją indywidualności oraz wyrazem buntu przeciwko szarzyźnie dnia codziennego. Rytmiczny, wprowadzający w trans taniec ma pozwolić na odreagowanie stresu, duchowe wyzwolenie, a nawet doznanie odmiennych stanów świadomości. W trakcie imprez młodzież używa różnych substancji dopingujących – od napojów energetycznych po narkotyki (Jędrzejewski, 1999). Robert A. Moog rozpoczął elektroniczną rewolucję w muzyce popularnej. Wynalazł syntetyzator, urządzenie służące do generowania dźwięków. Dzięki tej maszynie wskrzeszono rytm dla muzyki techno. Obecnie poprzez używanie komputera i urządzenia zwanego samplerem (służącego do cyfrowej obróbki dźwięku), muzykę może „tworzyć” każdy.

Muzyka od tysięcy lat jest nieodłącznym przedmiotem ogólnodostępnej rozrywki. Słuchanie jej rozluźnia i wprawia w charakterystyczny nastrój. Różnorodność nurtów muzycznych powoduje, że ludzie dzielą się na admiratorów danego nurtu. Podział ten jednak nie kończy się tylko na muzyce. Idzie za nim charakterystyczny strój, fryzura, slang czy światopogląd. W taki oto sposób rodzą się subkultury.

Refleksja końcowa

Podsumowując charakterystykę wybranych subkultur młodzieżowych, można dojść do wniosku, że wspólną ich cechą jest brak akceptacji wszelkich ogólnie przyjętych kanonów postępowania i zachowania. W swoich grupach jednostki pragną stworzyć inny styl

i sposób życia, który często przybiera postać różnych form agresji wobec otoczenia, a znaczną rolę w jej wyzwaniu spełnia alkohol i narkotyki. Nagminnie łamią normy obyczajowe i moralne. Różnorodność grup młodzieżowych, pozostawanie pod wpływem odmiennych wpływów kulturowych powoduje, że zadania życiowe uznawane przez młodych ludzi za ważne i godne realizacji różnią się stopniem ważności, jak i możliwością ich realizacji. Pojawiająca się rozbieżność ideologiczna staje się źródłem dyskomfortu, niezadowolonia i niespełnienia, co będzie owocować poczuciem zablokowania możliwości rozwoju i samorealizacji, obniżając poczucie zadowolenia z życia. Szansa realizowania własnych możliwości jest ważnym czynnikiem podnoszącym poczucie jakości życia, nadającym mu jednocześnie znaczenie i sens.

Obecnie młodzi ludzie nie chcą zrewolucjonizować świata, ale pragną kształtować swoje życie. Nadawanie polskiej młodzieży fałszywej tożsamości kreuje iluzoryczne wspólnoty. W latach 80. przynależność do subkultur miała charakter ideologiczny związany z poglądami politycznymi, filozofią życia i estetyczny (muzyka, strój). Przynależność ta miała egalitarny charakter, była wyrazem buntu. Obecnie młodzi ludzie są raczej sympatykami niż uczestnikami nie tyle subkultury, co mody i stylizacji. Jest to odpowiedź na komercyjne oferty, a kultywowanie jakiegoś stylu zależy od zasobów finansowych. Do najpopularniejszych komercyjnych subkultur należą admiratorzy:

- techno (rodzaj muzyki opartej na kombinacji rytmów, pozbawiony wyraźnej melodi, fani używają gwizdków, wspomagaczy w postaci środków psychoaktywnych, jak extasy, kokaina, amfetamina),
- hip-hopu (subkultura amerykańskiej czarnej młodzieży, mocno agresywna, *muzyka raperska*, atrybuty stroju – obszerne spodnie z obniżonym krokiem, sportowe obuwie, bluza z kapturem, czapka *bejsbolówka*, noszona daszkiem do tyłu),
- dresiarzy (agresywna, huligańska subkultura, której ideałem jest gangster – człowiek z miasta, atrybuty stroju to dresy najlepiej firmy Adidas, którego uzupełnieniem jest skórzana kurtka *pekawka*),
- skejtu (skejci czy rollerzy – luźne spodnie do połowy łydki, czapka *bejsbolówka*, sportowe buty),
- metalu (muzyka w różnych odmianach *heavy metal*, *speed*, *black*, *death metal*, obcisłe spodnie, *glany*, wysokie buty, skórzane czarne kurtki z ćwiekami, długie włosy i manifestowana postawa folgująca popędowi, odłamek są subkulturowi sataniści),
- dancu (muzyka taneczna w dyskoteci, większość utworów to miksy piosenek pop z przerysowaną partią basu i instrumentów perkusyjnych, tematyką piosenek jest uprawianie seksu).

Te podziały mają niewielkie znaczenie, bowiem młodzież toleruje każdą formę tej przynależności. *Dresiarze* budzą odrazę, a *disco polo* szyderstwo. Jednak to czasopisma młodzieżowe i prasa kobieca kreują określony wizerunek komercyjny, nawet oznaki buntu przeciw samej sobie. Jest to zachowanie tymczasowe nastawione na terażniejszość, zmierzające do chwilowej satysfakcji. Mamy do czynienia z powstaniem nowej jakości społecznej: zbiorowości konsumentów konformistycznie doskonałych, zewnątrzsterownych, traktujących świat jako nietrwały, nie wyróżniających się w czymkolwiek od innych, przejmujących się, czy nadążają za nową konsumpcyjną modą. W Polsce mamy do czynienia z nadmiarem towarów, do których niewielu ma dostęp co może powodować frustrację i agresję.

Są również i inne grupy młodzieżowe, które odcinają się od nadmiaru dóbr, popkultury czy wszechobecnego seksu, jak np. AS – osoby aseksualne, czy SE – Straight Edge. AS – czują się w świecie zdominowanym przez seks i przesiąkniętym erotyzmem, wyobcowani i dyskryminowani, nie chcą przywilejów, ale poszanowania dla własnej odrębności. SE – to reakcja na sex and drugs and rock'n'roll, ich hasło to nie pij, nie pal, nie pieprz. Ruch ten propaguje rodzaj ascezy, która odrzuca wszystko, co uzależnia, zanieczyszcza, zabiera wolność.

Są i tacy młodzi i ambitni, którzy muszą nauczyć się żyć od nowa z bombą zegarową tykającą w ich ciałach, z wirusem HIV. To młodzi ludzie chorzy przez głupotę, lekkomyślność czy myślenie magiczne (mniej to nie spotka), ofiary hedonizacji życia i kontaktu przyjemnościowego (tak młodzi ludzie nazywają przygodny seks z kimś, kogo znają zaledwie kilka godzin), bo na seropozytywnych normalsów nikt nie był przygotowany. Ten schemat ma podobną oprawę: alkohol, amfetamina, dyskoteka, impreza. Stąd tak duża liczba zarażonych w grupie młodych ludzi (Kowalska, Ozminkowski, 2005). Nie zdają sobie sprawy, że rzeczywistość odbiega od tej prezentowanej przez kolorowe czasopisma, a ruletka z AIDS nie podnosi poziomu adrenaliny, ale jest śmiertelnym zagrożeniem.

Bibliografia

- Bielicki, E. (1980), *Determinanty funkcjonowania podkultur przestępczych a proces resocjalizacji*, Bydgoszcz.
- Boczar, J. (2002), *Techno – młodzież, czyli All we need is fun. Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*, 4, 103–113.
- Dupreel, E. (1969), *Traktat o moralności*, Warszawa.
- Dyoniziak R. (1965), *Młodzieżowa podkultura*, Warszawa.
- Fatyga, B. (1997), Trzeci obieg kultury, [w:] *Dzisiejsza młodzież. Stereotypy i rzeczywistość po 1989 roku*, Fatyga, B., Tyszkiewicz, A. (Red.). Warszawa.
- Fisher, E. (1967), *Młode pokolenie zachodu*, Warszawa.
- Gnoińska, J. (2006), Co młodzież sądzi o zagrożeniach w subkulturze techno. Próba psychospołecznej analizy zjawiska. Niepublikowana praca magisterska. Napisana pod kierunkiem A. Woźniak-Krakowian.
- Hoffman, B. (1991), *Satanizm polski – mit czy rzeczywistość*, Warszawa.
- Hoffman, B. (2001), Techno – subkultura smutku. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, 6, 17–22.
- <http://www.nastolatek.pl/pokaz.php?a=art.&Ida=1857>, 2006.02.21.
- Jasińska-Walczak, K. (2005), Megadyskoteka – superzabawa czy megaproblem? *Dziennik Łódzki*, 105, 8.
- Jawłowska, A. (1975), *Drogi kontrkultury*. Warszawa.
- Jędrzejewski, M. (1999), *Młodzież a subkultury*. Warszawa.
- Jędrzejewski, M. (2002), *Subkultury a przemoc*. Warszawa.
- Kalinowski, M. (1990), Sataniści, rastafarianie, skini i inni. *Wychowanie, Terapia 1-2*.
- Kawula, S. (1998), Współczesne podkultury młodzieżowe: kontestacja czy przestępczość, [w:] *Dewiacje wśród młodzieży*, Urban, B. (Red.) Poznań.

- Kmieciak-Baran, K. (1995), Przynależność do grup nieformalnych wśród młodzieży a poczucie alienacji. [w:] *Podkultury młodzieżowe w środowisku szkolnym i poza szkolnym*. Kawula, S., Machel, H. (Red.) Gdańsk – Toruń.
- Kowalska, D., Ozminowski, W. (2005), *Randka z HIV*. Newseek. 06.11.2005.
- Kurowski, J.M. (1985), *Punk, poppers – potrzeba czy głupota*, Warszawa.
- Łagodzińska-Miller, I. (2002), Świat subkultury techno i mit wspólnoty jako nowy wymiar relacji społecznych młodzieży w XXI wieku. *Szkice humanistyczne. t: 2, 1–2*, 191.
- Mandal, E. (1998), Techno dzieci hippisi lat dziewięćdziesiątych. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze, 1*.
- Matuszewicz, C. (1975), *Psychologia wartości*, Warszawa-Poznań.
- Mead, M. (1978), *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*. Warszawa.
- Michałowski, L. (1999), Kultura techno i mit wspólnoty. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze, 4*.
- Muller, T. (1985), *Podkultury młodzieżowe*, Warszawa.
- Paleczny, T. (1997), *Kontestacja. Formy buntu we współczesnym świecie*. Kraków.
- Pęczak, M. (1992), *Mały słownik subkultur młodzieżowych*, Warszawa.
- Pęczak, M. (2002), *Nowa encyklopedia powszechna, tom VI*, Warszawa.
- Piotrowski, P. (2003), *Subkultury młodzieżowe*. Warszawa.
- Polityka, (1999), 36, 04 IX 1999.
- Reisman, D. (1971), *Samotny tłum*, Warszawa.
- Siemaszko, A. (1993), *Granice tolerancji*. Warszawa.
- Sołtysiak, T. (1995), *Uwarunkowania środowiskowe i determinanty subiektywne uczestnictwa nieletnich w podkulturach*, Bydgoszcz.
- Sołtysiak, T. (1993), *Młodzież o subkulturach*. Bydgoszcz.
- Szlendak, T. (1997), Techno – dziecię końca ery industrialnej. *Studia socjologiczne, 1*.
- Szlendak, T. (1998), Djtechnoidol. *Machina, 5*.
- Szlendak, T. (1998). Trans w stroboskopowej mgłę. Technoparty po polsku, *Odra, 1*.
- Szymańczak M. (1984), *Hippie, punk, poppers i inni. Szkice do monografii młodzieżowych stylów kontestacyjnych lat 80.*, Warszawa.
- Świda-Ziemba, H. (1999). Pokolenie frugo, *Polityka, 36, 4 IX 1999*.
- Teśluk, I., *Subkultury młodzieżowe*, www.irenates.webpark.pl.
- Tokarski A. (1997), Ruchy i sekty młodzieżowe – sekty zagrożeniem dla współczesnych rodzin, *Problemy rodziny, 1–2*.
- Ułasiuk, F. (1993), *Nieformalne grupy młodzieżowe*, Warszawa.
- Winczewski, B. (2000). Human traffic, *Machina, 5*.
- Wójcik, J.W. (1990), *Podkultury młodzieżowe o charakterze kryminalnym i nacjonalistycznym-neofaszystowskim*, Warszawa.
- www.irenates.webpark.pl.
- www.techno-elektroniczny.narkotyk.pl, 2006.02.20, Krystyna Potyrała.
- Zarębska-Piotrowska, D. (1984), Wielki odlot, *Życie Warszawy, 54*.
- Zawadzki, Z. (2000), Destrukcyjne związki wyznaniowe, *Praca Socjalna, 3*.